

SIMON
STRANGER

LEXIKON
SVĚTLA
A TMY

*Román o holokaustu
i nezměrné touze přežít*

LEXIKON SVĚTLA A TMY

This translation has been published with the financial support of NORLA.
Tento překlad vychází s laskavou finanční podporou literární agentury NORLA.

© H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo

*Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Translation © Tereza Švejkovská, 2021
Cover © Egil Haraldsen & Ellen Lindeberg, Exil design, 2021
© DOBROVSKÝ s.r.o., 2021

ISBN 978-80-277-0962-5 (pdf)

S I M O N
S T R A N G E R

L E X I K O N
S V Ě T L A
A T M Y

A

A jako absurdní obvinění.

A jako averze.

A jako arogance.

A jako absolutně všechno, co zmizí a upadne v zapomnění. Všechny vzpomínky a pocity. Všechna majetka a předměty. Vše, co kdy určovalo jeden život. Židle, na kterých se sedávalo, a postel, na které se spávalo, i ty se vynesou ven a umístí do nových domovů. Talíře budou na stůl stavět cizí ruce, skleničky budou přikládat ke rtům cizí lidé, kteří z nich upijí vodu nebo víno, pak se otočí a navážou na přetržený rozhovor. Věci, které v sobě skrývaly minulost, jednou ztratí svůj význam a promění se v čirou formu, tak jako by se jevil klavír jelenu či brouku.

Jednoho dne se to stane. Jednou nastane poslední den každého z nás, aniž dopředu tušíme, kdy nebo jak náš život vezme konec. Nevím, jestli poslední hodiny svého

života strávím v léčebně dlouhodobě nemocných, ochrap-
tělý a s bledou ochablou kůží visící z podpaží, jako visí
chlebové těsto z vařečky, nebo jestli zemřu náhle a nečeka-
ně v pětáctýřiceti nebo šestačtyřiceti na nějakou chorobu
či při bourače.

Možná mě zabije rampouch padající ze střechy činžáku,
uvolní ho vibrace způsobené vrtáním podlahy v koupelně
půdního bytu, případně teplý závan větru od moře, a odlo-
mený kus ledu pak proletí před okny. Mine obývací pokoje
a ložnice a vzápětí mě trefí do hlavy, zatímco si právě se
sklopenýma očima budu číst zprávy, takže mi mobil vy-
klouzne z rukou a zůstane ležet s rozsvíceným displejem
na chodníku a kolem mě se shluknou do půlkruhu vydě-
šení lidé. Náhodným kolemjdoucím se náhle připomene
existence propasti, jež na každého z nás neustále číhá,
ale málokdy nám vyjeví svůj účel: že o vše, čím jsme a co
máme, můžeme uprostřed úplně všedního dne přijít.

V židovské tradici se říká, že člověk umírá dvakrát.
Poprvé, když mu přestane bít srdce a synapse v mozku
pohasnou, jako když ve městě vypnou proud.

Podruhé pak umírá tehdy, když se jeho jméno vysloví
či přečte nebo někomu vybaví naposledy, o padesát, sto,
i čtyři sta let později. Teprve tehdy nás zesnulý opustí
doopravdy, a je tím pádem vyškrtnut z pozemského života.
Tato druhá smrt se stala východiskem pro německého
umělce Guntera Demniga, když ho napadlo vyrýt jména
Židů zavražděných během druhé světové války do dlažeb-
ních kostek odlitých z mosazi a ty pak vsadit do chodníků
před domy, kde dotyčné rodiny žily. Nazývá je „Stolpers-
teine“, tedy doslova „kameny, o které je třeba klopýtnout“,
jinak také „kameny zmizelých“. Toto umělecké dílo je
pokusem o pozdržení oné druhé smrti, protože vyrytím
jmen zemřelých do kamene vsazeného do země umělec

zajistil, že všichni kolemjdoucí se po další desetiletí budou nad těmito jmény zastavovat a číst je, a tím držet zesnulé při životě. Současně budou v podobě viditelných jizev ve tváři města udržovat při životě i vzpomínky na jednu z nejhrošších kapitol v evropských dějinách. Prozatím je po různých městech Evropy položeno šedesát sedm tisíc kamenů zmizelých.

Jeden z nich je tvůj.

Jeden z kamenů nese tvé jméno a je vsazen do chodníku v místě, kde jsi žil, v Trondheimu ležícím ve středním Norsku. Před několika lety si před takovým kamenem podřepil můj syn a palčákem smetl z mosazného povrchu kamínky a špínu. Pak nahlas přečetl:

„Zde bydlel Hirsch Komissar.“

Mému synovi bylo tehdy deset let a patří mezi tvoje praprapravnoučata. Stejně tak jako moje dcera, které bylo toho jara teprve šest a chytila se mě kolem krku. Moje žena Rikke stála vedle mě a kruh, který připomínal shromáždění lidí ukládajících do hrobu urnu, dotvářeli moje tchyně Grete a její muž Steinar.

„Ano, to byl můj dědeček,“ řekla Grete. „Bydlel právě tady, ve třetím patře,“ dodala a otočila se k oknům v domě za námi. Tam, kde jsi kdysi stával a odkud ses rozhlížel, v jiné době, kdy žili jiní lidé než my. Dcera se mě stále držela kolem krku, zatímco syn pokračoval ve čtení holých faktů vyrytých v mosazi.

ZDE BYDLEL
HIRSCH KOMISSAR
NAROZEN 1887
ZATČEN 12. 1. 1942
VĚZNĚN VE FALSTADU
POPRAVEN 7. 10. 1942

Grete se pustila do líčení nečekaného německého útoku, převyprávěla příběh o tom, jak její otec 9. dubna 1940 ráno najednou uviděl kráčet ulicemi vojáky v šedomodrých kabátech a holínkách, které rytmicky bušily do dláždění. Rikke se postavila, aby se mohla zapojit do hovoru, a dcera se k ní přitiskla. Jen syn a já jsme zůstali sedět u kamene. Chlapec rukavicí pohladil poslední větu a podíval se na mě.

„Proč ho zabili, tati?“

„Protože byl Žid,“ odpověděl jsem.

„No jo, ale proč?“

Koutkem oka jsem zaznamenal manželčin pohled i to, že se účastní obou rozhovorů najednou.

„Víš..., nacisté chtěli zabít všechny lidi, kteří byli jiní než oni. A nesnášeli Židy.“

Chlapec zmlkl.

„My jsme také Židé?“ zeptal se. Jeho hnědé oči byly jasné, soustředěné.

Několikrát jsem zamrkal a snažil se uvědomit si, co o historii naší rodiny ví. Co vůbec vědí moje děti o židovské straně naší rodiny? Určitě jsme s nimi mluvili o tom, jak prapraprarodiče z matčiny strany víc jak před sto lety přišli do Norska z různých částí Ruska. Mluvili jsme o válce, o útěku pradědy Gersona, kterého oba stihli poznat, ještě než zemřel.

Rikke se nadechla, aby něco řekla, ale vtom ji Grete vtáhla zpátky do hovoru a já jsem se střetl se synovým pohledem.

„Ty jsi Nor,“ odpověděl jsem, ale ve své odpovědi jsem pocítil jakousi zradu a přitom jsem si všiml Ričina pohledu. „Kus tebe je také židovský, nicméně nejsme věřící,“ dodal jsem a vstal jsem s nadějí, že Rikke nebo Grete něco řeknou, že budou vědět lépe než já, co odpovědět, ale

rozhovor už běžel dál, následoval logiku asociací a odváděl nás daleko odtud.

Proč ho zabili, tati?

Tato otázka mě pronásledovala ještě měsíce potom a ukázalo se, že odpovědět na ni není jednoduché, jelikož minulost se ukládá ve stále silnějších vrstvách zapomnění a zakrývá to, co bylo. Ale přece jen. Díky pátrání v různých archivech a hovorům o minulosti s dalšími členy rodiny začaly někdejší události pomalu vystupovat na povrch.

Brzy jsem si začal představovat snív v centru Trondheimu.

Teplý dech stoupající od úst lidem, kteří míjejí křivé dřevěné domky.

Brzy vyšlo najevo, že konec tvého života začíná jedné středy ráno, uprostřed úplně všedních dní.

Píše se 12. ledna 1942. Stojíš za pultem obchodu s oděvy, který vlastníš spolu se svou ženou, obklopují tě stojany s klobouky a kabáty a dámské šaty na krejčovských panách. Právě jsi vpustil dovnitř první zákaznici a obeznámil ji s aktuálními nabídkami, když vtom tě zazvonění telefonu náhle nutí odložit cigaretu a objednávací list.

„Paris–Wien, prosím?“ říkáš automaticky, jako už tisíckrát předtím.

„Guten Morgen,“ zdraví muž na druhém konci a pokračuje německy: „Mluvím s panem Komissarem?“

„Ano, přesně tak?“ odpovídáš také německy a na chvíličku si myslíš, že to asi volá jeden dodavatel z Hamburku, možná opět kvůli problémům s proclením. Nejspíš jde o letní šaty, které jsi už objednal, ale patrně volá někdo nový, protože hlas tohoto muže nepatří k těm, které znáš.

„Hirsch Komissar, ženatý s Marií Komissarovou?“

„Ano...? S kým mluvím?“

„Volám z bezpečnostní služby gestapa.“

„Aha?“

Zvedáš oči od objednacího listu a na zákaznici vidíš, že chápe, že se něco děje, otáčíš se tedy obličejem ke stěně a cítíš, jak ti v žilách buší krev. Gestapo?

„Chceme s vámi probrat jistou záležitost,“ říká muž na druhém konci polohlasem.

„Aha?“ je jediná odpověď, na kterou se zmůžeš, váháš a chystáš se dál vyptávat, čeho se záležitost týká, ale volající tě přerušuje.

„Buďte tak hodný a dostavte se k výsledku do Misijního hotelu dnes ve čtrnáct hodin,“ přikazuje.

Do Misijního hotelu. K výsledku? Proč jen se máš dostavit k výsledku, přemýšlíš s tváří obrácenou ke stěně. Souvisí to snad nějak s Mariiným bratrem Davidem a jeho sympatiemi s komunismem? Z dveřní zárubně před tebou vykukuje vršek hřebíku bez hlavičky. Přikládáš ke kovu palec, zatlačuješ hřebík do kůže a zavíráš oči.

„Haló?“ říká hlas na druhém konci netrpělivě. „Jste tam?“

„Ano, jsem tady...“ odpovídáš, sundáváš palec z hřebíku a díváš se na bílý bod, kde se krev z masa nechala vytlačit. Zákaznice se zastavila u stojanu s dámskými šaty poblíž tebe a prohlíží si zboží dál jakoby nic, i přesto, že ses otočil a díváš se na ni.

„Někteří kolegové si myslí, že příliš riskuji...“ říká muž a ty slyšíš cvaknutí zapalovače v bezprostřední blízkosti sluchátka.

„... domnívají se, že jsem pro vás měl poslat auto a neprodleně vás přivést, abyste nestihl utéct i se syny, když jste navzdory všemu Židé...“ zdůrazňuje muž poslední slovo a hned pokračuje o tón níž, téměř důvěrně: „Ale já vím, že vaše žena Marie leží v nemocnici... Upadla na ledě, že ano?“

„Ano, je to tak... Uklouzla na ledě před několika dny a zlomila si... tu kost v kyčli,“ odpovídáš a nemůžeš si vzpomenout, jak se řekne stehenní krček německy, ani si nejsi jistý, jestli jsi někdy vůbec věděl, jak se to řekne. Smysl je však zjevný.

Taková hloupost, vzít si kozačky na podpatku, když to takhle klouže, napadá tě. Marie je tak neopatrná, nicméně vždy prudce elegantní, neoblomně si trvá na tom, že o všem rozhoduje sama. Když jí naznačíš, že by mohla leccos dělat jinak, že by měla být opatrnější a že asi není zrovna chytré psát ty své články do novin nebo doma pořádat setkání, kde se diskutuje o politických otázkách, jen si odfrkne. V ten okamžik jí potemní oči a vzápětí ti sama vysvětlí, že si bude dělat všechno po svém. Teď to udělala a koukej, k čemu to vedlo, říkáš si za pultem, stále se sluchátkem v ruce. Zákaznice se na tebe usměje a vyjde ze dveří. Zvonek nad nimi opět zacinká.

„*Zlomenina stehenního krčku*, ano...“ upozorňuje tě ten člověk na druhém konci na německý název. „Počítám tedy s tím, že vy ani vaši synové nikam neutečete, že? Jinak bychom se o ni museli postarat.“

O ni postarat. Tiše kýveš, přestože tvé pohyby nikdo po telefonu nevidí, a pak odpovídáš, že nikam neodjedete.

„Výborně, pane Komissare. Tak se dostavte dnes ve dvě hodiny. Víte, kde to je, že ano?“

„Misijní hotel? Ano, samozřejmě.“

„Výborně. Na shledanou.“

V okamžiku, kdy muž telefon položí, se ozve cvaknutí a ty dál nehnutě stojíš za pultem, v hlavě ti přitom přelétají myšlenky jako hejno ptáků vyplašených z koruny stromu; co si teď počneš? Díváš se na hodiny. Do dvou máš dost času, dost na to, abys od všeho utekl, říkáš si a chvilíčku zvažuješ, jestli neprojit skladem a v předklonu nezmizet

zadními dveřmi ven. Ztratit se v uličkách a jen prchat, tak daleko, jak budeš moct, bez zastavení, nevšímat si pachuti krve v ústech, pohledů cizích lidí ani nohou unavených stoupáním. Dokázal bys doběhnout až do lesa, schovat se mezi smrky a pokračovat dál směrem ke švédským hranicím, za nimiž už dávno žije v bezpečí tvoje dcera Lillemor. Šlo by to, říkáš si, ale ve stejném okamžiku si uvědomuješ, jak pokrytecký tenhle nápad je, co by se stalo s Marií? Co s vašimi syny Gersonem a Jacobem? Když utečeš, postihne to i je, uvědomuješ si a volnou rukou skládáš objednáací list, neboť i kdyby se ti podařilo vzkázat Jacobovi přes jednoho muže, kterého tam na vysoké škole znáš, nedokážeš sehnat Gersona, protože ten je na nějaké chatě s kamarády ze studií, a co se pak stane s ním, až se z výletu vrátí do města a před svým podnájemem uvidí Němce? A co provedou s Marií?

Je pravda to, co se povídá po obchodech, při večerích a v synagoze? Že se Židé posílají do zvláštních táborů v zahraničí, nebo jsou to jen fámy, přehánění, podobně jako sis v dětství představoval, že v noci ze tmy vylézají všemožná strašidla?

Voláš domů jedné zaměstnankyni, která tu pracuje na částečný úvazek, a ptáš se jí, zda by tě v obchodě nezastoupila. Zmiňuješ jí předvolání k výslechu a zjišťuješ, jestli by přinejhorším byla ochotná vést obchod následující dny, pokud by se zadržení protáhlo. Potom voláš Jacobovi, líčíš mu, co se stalo, a prosíš ho, aby se pokusil sehnat Gersona. Jacob začne koktat, to se mu v rozrušení stává, ty se ho snažíš uklidnit, říkáš, že všechno dobře dopadne, že to jistě není nic vážného a že stihneš zaběhnout do nemocnice podat zprávu Marii. Pak zavěsíš. Zanedlouho vchází zaměstnankyně do dveří, i ona s vážným, téměř zmučeným výrazem ve tváři, takže ti nezbyvá než ji uklidňovat

a pokoušet se situaci zlehčit. Nato si oblékáš kabát, loučíš se a vyrazíš nahoru k nemocnici.

O jakou *jistou záležitost* se tu vlastně jedná? Třeba jde jen o pouhé neurčité obvinění, něco, kvůli čemu tě stejně nemůžou zavřít, říkáš si cestou do kopce. Dáváš si pozor a šlapeš jen na posypaná místa, přidržuješ se pevně zábradlí, abys neuklouzl na zmrazcích, které ulpěly na kamenných schodech a připomínají slizké medúzy.

Není jisté, že situace je vážná, co jsi vlastně provedl? Nic. Pravděpodobně jde jen o formalitu, možná jen o registraci židovských občanů, nebo přinejhorším budou chtít informace o Mariinu bratrovi, přemítáš a zahýbáš k nemocnici.

O pár hodin později sedíš u výslechu v Misijním hotelu. Prostory se hemží mladými lidmi v uniformách. Mračna vojáků mluví, kouří a předávají si informace. Muž sedící za stolem před tebou tuká koncem pera do dokumentů a upírá na tebe tvrdý ledový pohled.

„Slyšel jsem, že jste z Ruska, je to tak?“

„Ano.“

„A mluvíte pěti, nebo vlastně šesti jazyky?“

„Ano?“ odpovídáš nejistě, nevíš, kam tím míří.

„To není obvyklé... Jste vzdělaný, inženýr, studoval jste v různých zemích, v Anglii, Německu, Bělorusku... Přesto se ženou provozujete obyčejný obchod s oděvy?“

„Ano, já...“ přitakáváš, ale muž tě přerušuje.

„... a ještě k tomu jste Žid,“ řekne a opře se. „Jaký je váš vztah k Davidu Wolfsohnovi?“

„Je to bratr mé ženy,“ odpovídáš, tušil jsi, že to bude kvůli němu, ale najednou přichází překvapení.

„Víte, že je zakázáno poslouchat BBC, že ano?“

„Ano,“ přitakáváš a uvědomuješ si, jak se ti prsty na klíně bezděčně sepjaly.

„Jste si vědom, že není povoleno šířit zprávy z Anglie?“
Přikyvuješ.

„A že je povinné nahlásit každého, kdo to porušuje?“

Jak to můžou vědět? přemýšlíš a z paměti lovíš místa, kde jsi byl, kde jste o posledních novinkách z Anglie mluvili, ale nenapadá tě, kde k tomu mohlo dojít ani kdo si toho mohl všimnout.

„Máme důkazy, že se tyto zprávy sdílely v jisté kavárně... Kaffistova.“

Tady máš odpověď. Jistě. V Kaffistově.

„Také víme, že se celkem často nacházíte v přístavu, můžete nám vysvětlit, co tam pohledáváte?“ pokračuje muž.

„Přebírám tam zboží,“ odpovídáš. Někdo tě musel sledovat. Někdo musel pokradmu naslouchat tvým hovorům, i tomu v Kaffistově. Někdo, kdo umí norsky, ale kdo?

„Zůstanete tady, zatímco se celá záležitost bude prošetřovat,“ rozhoduje muž za psacím stolem, mávnutím ruky tě vykazuje ven a současně kýve na jednu ze stráží u dveří.

„Zatím vám děkuji, pane Komissare,“ dodává, odsouvá tvoji složku stranou a žádá službu, aby tě odvedla do cely ve sklepě.

Na druhý den ráno si stále myslíš, že tě propustí, že si někdo v systému brzy uvědomí, že pro třetí říši neznamenáš žádné nebezpečí a že pro ně bude jen levnější a jednodušší, aby tě nechali na pokoji, jenže najednou do cely vcházejí tři vojáci, přátelsky tě zdraví a potom tě žádají, abys dal ruce za záda. Železná pouta na kůži studí.

„Kam jdeme?“ ptáš se německy.

„Pojďte,“ odpovídá jeden ze strážných a vede tě po schodech nahoru, chodbou až na dvůr, kde padá sníh. Čeká tu nastartovaný černý vůz. Šoupnou tě na zadní sedadlo.

Pak opouštíte město. Teprve po drahné době ti dochází, kam jedete.

Zajatecký tábor Falstad.

Hodinu od Trondheimu. Bílé zděné stavení s dvorem uprostřed, obklopené nízkými ubikacemi a ploty z ostnatého drátu, na němž se v tenké bílé vrstvě usadil sněh.

Vrata se otevírají, vedou tě skrz strážnici, okolo opadané břízy, dovnitř do budovy a nahoru do prvního patra. Tam se v řadě za sebou nacházejí dveře do cel. Dřevěné dveře se zprohýbanými mřížkami před okénky. Vidíš jeden obličej. Nějaký další vězeň. Dva hlídači tě pozorují, jak se svlékáš, přímo před celou, a pak tě do jedné z nich zavírají.

Podlouhlá místnost s oknem na druhém konci a s palandou. Závora ve dveřích za tebou se zašoupává, a když si uvědomíš, že odtud není úniku, cítíš, že se tě plíživě zmocňuje úzkost. Úzkost, že tohle je konec a že vše už bylo naposled.

A jako alkohol, po kterém se ti první týdny v zajateckém táboře stýská, touha po opojení, které by mohlo měkce obalit tvé okolí i myšlenky a přehlušit zmatek, vztek a strach, ukolébat je ke spánku přinášejícímu zapomnění.

A jako asociace, které se ti můžou vybavit kdykoli na cestě za nucenou prací, v jídelně nebo venku v lese. Chvilky náhlých a zcela nečekaných vzpomínek, jako by vše, co existovalo, otevíralo dveře někam jinam.

Hluboké stopy kol nákladních vozů před zajateckým táborem tě znenadání odnášejí zpátky k zabláceným úzkým cestám tam, kde jsi vyrůstal, v židovské části carského Ruska, kde za ploty kvokaly světlehnědé slepice a kde číhal ježatý pes, jemuž ses velkým obloukem vyhýbal.

Pohled na strážného, jak zaklání hlavu a přivírá oči před sluncem, tě náhle vrací do studentských let v Němecu, kde jsi o přestávkách mezi učením ve studovně sedával zakloněný na lavičce a prožíval nenadálé záblesky štěstí, v zemi, která ještě nebyla uchváčena nacisty.

Nebo vypraná košile visící na šňůře před ubikacemi, napjatá jako plachta ve větru, tě v okamžení odnáší do obchodu, který jsi s Marií vydupal ze země, nebo do utečeneckého tábora ve švédské Uppsale, jež jste tak naivně opustili, kde na šňůrách před domy viselo prádlo a kolem pobíhaly děti.

A jako andělské tváře členů rodiny, které vyvoláváš z paměti, když se konečně večer na tábor snese ticho a ty ležíš na cele se zavřenýma očima.

A jako auta, na která si hrají děti na klouzačce; chodíš kolem ní na nucené práce do Falstadského lesa: je to vyleštěný pás v zasněženém svahu u jednoho statku, černé pruhy půdy a kamení, které za horlivého klouzání a šťastného výskotu vybrousila tělíčka dětí s tvářemi zčervenálými mrazem.

A jako autentické příběhy, které se skrývaly pod oním kamenem zmizelých a v posledních letech vypluly na světlo. Nečekaný zával příběhů, jež se vyvalily jako hmyz ze skrýše pod kameny, které jsi zvedal jako dítě.

Milý Hirschi. Toto je pokus o odložení oné druhé smrti, o zastavení ztráty paměti, protože i když nikdy nedokážu převyprávět celý příběh o tom, co se ti stalo, můžu z něj vyzdvihnout alespoň úryvky, poskládat je a vdechnout život tomu, co zmizelo. Nejsem Žid, ale moje děti, tvoje

praprapnoučata, mají židovskou krev. Tvůj příběh je jejich příběh. Jak můžu já, jako otec, vysvětlit takovou nenávisť?

To dopoledne u pamětního kamene mě zanedlouho zavedlo do městeček a míst, ve kterých jsem do té doby nikdy nebyl, do archivů i k rozmlouvám, ke knihám a k rodinným albům. Především mě však zavedlo k příběhu jedné velmi zvláštní vily na předměstí Trondheimu. K příběhu tak děsivému a nestvůrnému, že jsem nejprve nemohl uvěřit, že by se něco takového mohlo stát, neboť v tomto rodinném domě se prolíná osud naší rodiny a osud Henryho Olivera Rinnana, mladého muže, který se stal jedním z těch úplně nejhorších nacistů v Norsku.

V domě s přezdívkou začínající písmenem B.

V Baráku hrůzy.

B

B jako banda.

B jako budova.

B jako Barák hrůzy, pověstná vila ležící na kopečku na předměstí Trondheimu, s adresou Jonsvannsveien 46. Ještě desítky let po válce přecházeli lidé na druhou stranu ulice, když tento dům míjeli, jako by zlo čišící z jeho minulosti stále pronikalo ven a mohlo je nakazit. Právě mezi těmito čtyřmi stěnami během druhé světové války Henry Oliver Rinnan a jeho kumpáni sprádali plány, vyslychali zajatce, mučili, zabíjeli, pili a pořádali večírky. Jeden novinář, který vilu prozkoumával těsně po nacistické kapitulaci, shrnul své poznatky do těchto slov:

Je zjevné, že řádili po celém domě, hnala je zběsilá touha ničit. Očividně všechny místnosti používali ke cvičné střelbě – zdi a stropy jsou samá díra, a kde jim

přišlo, že tapety zůstaly příliš zachovalé, rozřezali je na cáry. Dokonce i vana a stěna za ní jsou proděravělé od projektilů. Musíme předpokládat, že střelba tvořila součást duchovního trýznění vězňů, držených v malých černočerných kobkách ve sklepech.

Ukázalo se, že v této vile se skrývá ještě jiný příběh, o kterém jsem se poprvé dozvěděl v kuchyni jednoho z tvých vnučat: mé tchyně Grete Komissarové.

Bylo to jednoho ospalého sobotního nebo nedělního dopoledne, kdy jsme nic nemuseli a čas se táhl nezvykle pomalu. Ze stereo soupravy v obývacím pokoji zněla jazzová hudba a klidná hra na piano se mísila s hlasy dětí balancujících na modrém gymnastickém míči, s drobnými výbuchy smíchu a se zaduněními, když jejich tělíčka žuchla na koberec. Byl jsem s Grete v kuchyni a ona se zatím pustila do přípravy oběda, krájela hrušky na podlouhlé kousky, které potom vkládala do pekáče s kuřecími stehny a zeleninou. Určitě jsme mluvili o něčem, co souviselo s jejím dětstvím, protože když se ve dveřích objevil její muž, zeptal se mě, jestli vím, že Grete vyrůstala v Rinnanově základně. Grete s umaštěnými rukama od kuřete strnula a rozpačitě se usmála, zřejmě ji zarazilo, že se s tím Steinar vytasil právě teď.

I když už jsem jméno Rinnan někdy zaslechl, nebyl jsem schopen si vybavit, o koho jde. Steinar se mi ho pokusil připomenout i křestním jménem – Henry – a dodal, že Rinnan pracoval pro nacisty jako dvojitý agent. Potom mi stručně načrtl rozsah hrůz, které se v tom domě odehrávaly. Mučení. Vraždy. Grete si předloktím odhrnula vlasy z čela, stále držela v jedné ruce kuchyňský nůž a druhá se jí leskla mastnotou z kuřete. Ve vzduchu se vznášelo zvláštní napětí, jako by si o tom vlastně nepřála mluvit.

Současně by bylo příliš nápadné, kdyby se tomu chtěla vyhnout a spustila o něčem jiném. Z obývacího pokoje se ozvala rána a já jsem zaslechl, jak se Rikke ptá dětí, jestli by si radši nemohly hrát v patře. Vzápětí se objevila ve dveřích a proklouzla okolo Steinara.

„Opravdu jsi tam vyrůstala?“ zeptal jsem se udiveně. I když jsem Grete znal už přes patnáct let, o tomhle se nikdy nezmínila.

„Ano, bydlela jsem tam od narození až do sedmi let,“ odpověděla.

„Cože?“ zeptala se Rikke, když pochopila, že jí něco uniklo.

„Jenom říkám, že jsem vyrůstala v baráku Rinnanovy bandy,“ zopakovala Grete a rozřízla poslední půlku hrušky jakoby nic. Z výrazu Ričina obličeje jsem vyrozuměl, že to je novinka i pro ni.

„Dokonce jsme dole ve sklepě pořádali divadelní představení,“ řekla Grete s důrazem na slovech *ve sklepě* a současně předloktím stlačila dávkovač tekutého mýdla. „V těch samých místnostech, kde pár let předtím řádila Rinnanova banda.“ Grete a její starší sestra Jannicke s kamarády ze sousedství pořádaly v suterénu malá divadelní představení. Kostýmy si děti pořídily z oblečení rodičů: natáhly si velké dámské kozačky, nasadily si klobouky a ověsily se korály a zpívaly. Na představení pak zvaly děti i dospělé ze sousedství, přičemž Gretiným úkolem bylo stát nahoře na schodech a rozdávat divákům ručně vyrobené vstupenky, zatímco dospělí se skloněnou hlavou scházeli dolů do sklepa a rozpačitě se rozhlíželi.

Představa dětského divadla ve sklepě, kde se dříve mučilo, a malé holčičky stojící nahoře na schodech vyvolala řadu otázek: Proč se pro všechno na světě rozhodla židovská rodina nastěhovat do jednoho z nejproslulejších

symbolů hrůzy v celém Trondheimu? Protože byl dům levný? Nebo protože chtěli zvrátit běh dějin? Jak ten dům ovlivnil lidi, kteří se do něj nastěhovali?

Byl jsem posedlý touhou zjistit víc, přečetl jsem všechno, co se mi o Rinnanově bandě dostalo pod ruku, a našel jsem i fotografie vily, kde moje tchyně vyrůstala. Jako by se toho dopoledne něco spustilo, protože se o svém dětství v Baráku hrůzy v následující době rozpovídala.

Když Grete a Steinar prodávali byt v Trondheimu, který tam dosud vlastnili, jeli jsme je ještě naposledy navštívit. Kráčeli jsme ulicí, kde kdysi stával obchod Paris–Wien, a znovu jsme se zastavili u pamětního kamene s tvým jménem.

Potom jsme nasedli do auta a jeli z centra až na adresu Jonsvannsveien 46, kde Grete vyrůstala. Dům byl nízký, ovšem okouzlující, s bílou omítkou a se zelenými okenními rámy lemujícími temná okna. Před domem parkoval starý červený vůz z padesátých let, jako by se tu čas zastavil.

„Zkusíme zazvonit?“ zeptala se Grete. Přikývl jsem, a protože nikdo jiný se neodhodlal, sešel jsem po štěrku vysypané pěšince a stlačil zvonek. Dlouho jsem čekal, až mi někdo otevře, a připravoval jsem si, co dotyčnému vlastně řeknu.

B jako bizarní hra s olověnou kulkou. Jedna taková zbarvená do rezava, kterou vytáhli ze zdi Baráku hrůzy, mi leží doma na polici nad psacím stolem. Je promáčkklá jako kuchařská čepice, jak narazila do zdi, možná při hře, kterou členové Rinnanovy bandy prý občas hrávali, aby vězeň změkl: připoutali ho ve sklepe k židli a potom soutěžili o to, kdo z nich se trefí co nejbliž, aniž zajatce zasáhne.

B jako batolata s naducanými tvářemi. B jako bosé nožky miminek, kopající do vzduchu na přebalovacím pultu, b jako balancující mrňouskové v obývacím pokoji, rozpřáhující ručičky, aby udrželi rovnováhu, šťastně výskající, když se potkají se svými vrstevníky. B jako budoucnost, kterou začíná příběh Baráku hrůzy, a to vyprávěním o mateřské školce v suterénu, vedené v předválečné době Elsou Tams Lycheovou. Zatímco Ralph Tams Lyche byl profesorem na vysoké škole a současně amatérským botanikem, jenž sbíral rostliny z celého kraje Trøndelag, které sušil a třídil do úhledných archivů v prvním patře, vedla jeho paní soukromou školku. Domem se linuly veselé dětské hlasy dávno před tím, než ho obehnali ostnatým drátem, než mu ke vjezdu postavili strážce a než dovnitř vstoupilo násilí.

Dětství je krajina, odkud pochází každý z nás a přitom netuší, jak zážitky a pocity z prvních let života klesnou jako sedimenty na mořské dno a hluboko v nitru se usadí, vytvoří v nás krajinu a modely chování, které nás pak ovlivňují celý život, tak jako se tento zimní den usadil v desetiletém Henrym Oliverovi Rinnanovi.

Je únor 1927. Před školou v Levangeru víří sněhové vločky a kupí se v malých závějích za oknem, u kterého sedí Henry ohnutý nad sešitem. Ofina mu visí přes oči, a zrovna když se natahuje pro gumu, aby vymazal oblouček v jednom *g*, s nímž není spokojen, uvědomí si, že se něco děje, protože učitelka se uprostřed věty zarazila, hledí přímo na jeho mladšího bratra a ptá se, jestli je vše v pořádku.

Jsi brozně bledý... nejsi nemocný? říká a obchází katedru. Henry vidí, jak si ostatní žáci vyměňují pohledy, jak mezi nimi přeskakují jiskřičky zažehlé očekáváním, protože teď už učitelka vkročila mezi řady lavic. Už už vidí, co se snažili celé ráno skrývat: že má bráška na sobě dámské

kozačky, černé kozačky, které si někdo nevyzvedl u táty v dílně. Henry dobře věděl, že z toho budou problémy, pokoušel se mámě vysvětlit, že nemůže bratra poslat do školy v dámských botách, ale matka před ním zvedla bráškovu botu, ukázala mu rozšklebený otvor mezi podrážkou a koženou podešví a hlasem, kterému se nedalo odporovat, odpověděla, že bratr nemůže jít do školy v botách, které jsou tak zničené, že by měl nohy dočista mokré hned v první zatačce.

Kozačky naštěstí neměly příliš vysoké podpatky, ale stejně už na dálku bylo vidět, že jsou dámské, a jelikož byly navíc o několik čísel větší, musel bráška ohýbat prsty, aby nezakopl, a tím pádem se pohyboval divnými, nepřirozenými kroky. U vchodu do školy se bratři rychle prosmekli kolem hloučku kluků, kteří byli naštěstí do něčeho zabraní a bot si nevšimli. Ve třídě Henry zaznamenal, jak do sebe strkají dvě holky a pochechtávají se, ale vzápětí přišla učitelka, takže si všichni museli stoupnout vedle lavic a pozdravit: „Dobré ráno!“

Opět se posadili a on se ponořil do práce, soustředil se na spojování písmen, jednoho po druhém, do úhledných smyček, skoro na všechno zapomněl, avšak jen do té chvíle, než učitelka náhle přerušila vyučování a teď se blíží mezi lavicemi s ustaraným výrazem v obličeji. Henrymu rudnou tváře, vidí, jak se bráška snaží přitáhnout nohy pod sebe, aby je neviděla, jenže to není nic platné. Učitelka se zastavuje a zjevně je natolik paf, že z ní slova mimoděk vylétnou jako něco, co člověku vypadlo z ruky.

„Ale... co to máš na sobě za boty?“ ptá se a žáci ve třídě se začínají chichotat. Henry cítí, jak se mu rozbušilo srdce, jak ho stud pálí ve tvářích, dívá se na brášku, ale ten nic neříká, jen tam tak sedí a těká očima a zjevně neví, co na to odpovědět. Hlavně nesmí říct pravdu, myslí si Henry,

že jejich otec švec si nedal tu práci, aby opravil boty vlastnímu dítěti, hlavně tohle nesmí říct, radši ať si vymyslí nějakou milosrdnou lež, třeba že si obul první boty, které mu přišly pod ruku, nebo že si chtěl z legrace vyzkoušet, jestli si jich někdo všimne, ale bráška nic, ani nepípne. Teď už musí něco říct, uvědomuje si Henry, protože tichem jen všechno bobtná, i hanba, která se kolem rozlévá, Henry si proto odkašle, zdánlivě aby si pročistil hlas, ale současně tak pozornost učitelky a ostatních upřenou na bratra upoutal na sebe. Zná ty jejich pohledy. Jejich pozorností se mu roztluče srdce ještě rychleji, on ještě víc znejistí, ale toho si nesmí nikdo všimnout, jenže teď už opravdu musí sám promluvit, všechno nějak urovnat, říká si a nutí se zadívat se učitelce do očí.

„To on si jen tak hraje, v tátově dílně si zkouší různé boty,“ odpovídá Henry a přitom se zubí, chce, aby učitelka uvěřila tomu, že se jedná jen o hloupý nápad, ale v její tváři vidí, že mu nevěří, protože mu úsměv neoplácí, naopak, sedá si do dřepu vedle brášky, pokládá mu ruku na rameno a říká: *Nezhubl jsi nějak moc?* S obavou v hlase se ptá, jestli jsou na tom doma tak zle. Samozřejmě chápe, že nastalá situace je nepříjemná jak pro Henryho, tak pro jeho bratra, a proto tlumí hlas, jak jen dovede, aby to ostatní neslyšeli, jenže tím všechno ještě zhoršuje, jelikož pak je všem jasné, že se děje něco, za co se člověk stydí, něco, co by nikdo jiný neměl slyšet, a tím to pro spolužáky získává na napínavosti, protože jejich hovor stejně všichni slyší, o tom je Henry přesvědčen, i když učitelka málem šeptá, slova se nesou do každíčkého ucha ve třídě a mění se v pootevřená ústa a upřené pohledy.

Teď už musí bráška odpovědět, říká si Henry, ale on stále nic. Bratr se tváří zmateně a pak se nejdříve nešťastně dívá na učitelku, nato na Henryho a oči se mu přitom

lesknou slzami, takže musí několikrát zamrkat, jenže pořád nic neříká. Popotahuje a zvedá předloktí k nosu. V místnosti panuje ticho. Naprosté, úplné ticho.

„Díky za optání, doma je všechno zcela v pořádku,“ prohlašuje Henry jasně a zřetelně. „Bratr byl jenom trochu marod. Klidně prosím pokračujte ve výuce,“ dodává a sklápí pohled k větě, kterou psal, bere do ruky gumu a vymazává klíčku u *g*, s níž byl nespokojený. Pak smetá odrolené žmolky z lavice a chápe se tužky, každým pohybem naznačuje, že už není o čem mluvit a že učitelce nezbývá než pokračovat. Jako by se Henrymu zbystřily všechny smysly, protože teď cítí, že se mu pohledy druhých odlepují ze zad, všímá si slabého skřípotu židlí, jak se spolužáci napřimují. Slyší, jak tužky na papíře vržou, jak učitelka otevírá ústa a konečně pokračuje ve výuce. Henry současně zaznamenává, jak se spolužákům tlačí z hrdel smích, jak chce ven, jako pára zpod pokličky.

Po hodině přistupuje učitelka k bráškovu a říká mu, že může o přestávkách zůstat uvnitř, pokud chce, a Henry také. Henry jí děkuje a zůstává sedět u okna, dívá se na děti, jak si venku hrají a brodí se sněhem. Následující hodiny probíhají lépe. Netrvá dlouho a vyučování končí, Henry si balí knihy do aktovky a odvádí bratra pryč.

Musejí projít přes školní dvůr, protlačit se kolem spolužáků a všech, co se na brášku dívají a pošklebují se. Hlouček o něco starších kluků se dává do hlasitého smíchu a ukazuje na kozačky.

„Koukejte na ni?! Na shledanou, slečno Rinnanová!“ říká jeden z největších chlapců a jeho komentář vyvolává u kolemstojících pohrdavé úsměšky. Henry cítí, jak v něm kypí zlost, vlna tmy ho přiměje, aby se proboujel davem, vzápětí bez přemýšlení udeří pěstí do obličeje toho pitomce, který mladšího bratra právě zesměšnil. Nemá

právo takhle mluvit! Nemá právo takhle urážet mého bratra, říká si Henry a už cítí, jak klouby prstů narazil do tvrdé lícni kosti, cítí, jak mu v celém těle pění zlost, a vidí svého protivníka, jak se chytá za obličej a kroutí se bolestí. Kluci v partě na moment ztrácejí jistotu, ale vzápětí se na Henryho sesypávají. Vmžiku se vše obrací ve změť nenávislných očí a křičících úst. Rukou, které se po něm natahují, a prstů, které ho krákají za vlasy a šhubou za aktovku, až najednou Henry leží na zemi a cítí, jak mu ostatní drží ruce i nohy, cítí dech a srdce a zlost a sníh.

„Hej, vy tam! Nechte toho!“ křičí učitel, který vystrkuje hlavu z okna a v ruce drží dýmku, a kluci Henryho neochotně pouštějí, nechávají ho vstát, ale do ucha mu šeptají varování. *Jen počkej, Henry Olivere. Tohle tě ještě přijde sakra draho!*

Oprašuje si kalhoty, tělo se mu stále chvěje zlostí, tak silně, že se ani nedokáže nadechnout z plných plic, jako by nemohl popadnout dech, ale hned bere brášku za ruku a odcházejí, rychle, rychle, rychle pryč od všeho, ze školy a od druhých dětí, než to bude ještě horší a naprosto nemožné vůbec někdy urovnat, říká si a představuje si posměšné úšklebky spolužáků. Teď je za hlupáka, kvůli tak směšné záležitosti, o které si bude celá škola šuškat a špítat ještě týdný. Jen co na to pomyslí, znovu se v něm dme zoufalství, protože oni si najdou ten správný okamžik, kdy mu to vrátí, a on nebude tušit, kdy a kde k tomu dojde. Takhle to myslel ten kluk, co mu pošeptal do ucha, že ho to ještě přijde draho, bylo to varování, slib, že ho zmlátí někdy jindy, že s ním ještě úplně neskončili, uvažuje Henry a zatíná zuby. Přitom byl celou dobu tak opatrný, od samého začátku školní docházky dělal všechno, jak se patří, vyhýbal se konfliktům, osvojil si umění, jak se slušně usmívat a tím nepříjemné situace urovnávat. Nechával největší

kluky rozkazovat a řídit, držel se opodál, když někam lezli a pošťuchovali se nebo hráli fotbal, protože věděl, že se neumí prosadit, že to nemá v povaze, takže je lepší na sebe upozorňovat co nejméně, chovat se tak, aby se do ničeho nepřipletl. To byla jeho strategie a po ní je teď veta.

Kdyby jen bráška nezačal brečet, říká si Henry a sevře mu trochu zápěstí, trochu moc pevně, sám to cítí, a na štěrkové cestě zrychlí krok. Bráška fňuká, ale tohle musí přece vydržet. Musí se naučit jinému chování, nebo si z něj udělají fackovacího panáka, spolužáci si ho budou vybírat pokaždé, když dostanou chuť někoho obtěžovat, a to pak bude i na úkor Henryho, přenese se to na něj jako nepříjemný zápach a to on nemá vůbec zapotřebí, stačí, že je za prcka. Za nejmenšího ze všech vrstevníků a jistě i za toho nejchudšího, říká si. Rychle kráčejí dál, Henry táhne bratra za sebou a koutkem oka vidí, jak se šklebí, a slyší, jak ho prosí, aby mu ruku pustil, ale on dělá, že neslyší, chce ho potrestat. *To bolí, Henry Olivere*, vzlyká bráška. Pohled na slzy stékající mu po tvářích Henrymu stačí, aby brášku okamžitě pustil, a pohladí ho, jak nejméně dokáže, přes místo, kde ho tiskl. *Promiň!* omlouvá se. Opakuje omluvu ještě několikrát.

Bratr popotahuje a palčákem si mne zápěstí. Potom míří domů a Henry si říká, že ho musí rozveselit, všechny stopy po pláči zahladit, než dojdou domů, protože jestli si máma všimne, že bratr plakal, začne se vyptávat, a to pak on bude muset s pravdou ven, a co potom? Měla by jen o starost víc, což nemá zapotřebí. Henry nařizuje bratrovi, aby si palčáky sundal, vysmrkal se do ruky a tu si potom očistil sněhem. Bráška ho poslechne. Ruce mu rudnou mrazem, ale hlen se mu daří umýt. Henry si taky sundává rukavice, nabírá do rukou hrst sněhu a opatrně otírá bráškově oči vlhkými prsty.

Potom říká: „Doma o tom nic nepovíme, jasné?“

„Ano.“

„Máma s tátou mají svých starostí dost. Že jo?“

„Jo,“ odpovídá bráška a pak šlapou dál. Henry se snaží vymýšlet cestou různé hry. Prsty mu putuje po kabátu až do podpaží, snaží se ho rozveselit, přivést na lepší myšlenky, lechtá ho v podpaží a na obličejí mu vidí, jak jihne, jak mu rvačka a zima a pláč z tváře mizí, takže si zase můžou povídat o všem možném jako obvykle. Courat se domů a přitom si kopat do ledové hroudě.

Za chvíli jsou před domem, který se nachází naproti hřbitovu. V patrovém zeleném domě se v přízemí nachází otcova dílna a nad ní byt.

Henry vidí mámu, jak rychle prošla za oknem v kuchyni, nejspíš se chystá loupat brambory, máchat prádlo nebo krájet zeleninu, a teď si Henry také všimá, jak radost, kterou se mu povedlo u brášky probudit, se z jeho obličeje pomalu vytrácí a jak se mu opět vybavují zážitky ze školy.

„To bude dobré,“ říká a pokládá mu ruku na rameno, hladí ho po paži a usmívá se na něj. „Pojď!“

Uvnitř voní z kuchyně vařené brambory a chodba je zasypaná botami.

„Haló?!“ volá Henry a dává si pozor, aby to znělo jako vždycky, aby nic nevzbudilo podezření. Matka vychází z kuchyně, má zpocené čelo a na zástěře bílé skvrny od mouky. Malá sestřička vrávorá za ní a drží se jí za sukni, přitom se vytahuje na špičky, aby ji máma zvedla.

„Tak jak to šlo ve škole? Bylo prima mít nohy v teple, ne?“ ptá se a její slova probouzejí otce v obývacím pokoji. Henry slyší zavrzat péra ve starém křesle a vzápětí se táta objevuje ve dveřích do kuchyně. S úsměvem ukazuje bráškovy zimní boty, že už jsou opravené.

„Děkuju, tati,“ říká bráška a bere si je.

„A... všiml si těchhle někdo?“ žertuje táta a kýve hlavou ke kozačkám, ale vtom se sestřička chytá ubrusu na kuchyňském stole a chce za něj zatáhnout, takže všechny talíře a sklenice se už už převracejí a padají na zem, Henry je za to rád, protože díky tomu si máma nevšimne, jak se bratrovi proměnil hlas a do tváře mu pronikl stud, když nenápadně odpovídá:

„Ne, tati.“

B jako budovy, které tvoří zajatecký tábor ve Falstadu: bílé zděné stavení o dvou podlažích postavené do čtverce kolem dvora a spousta menších dřevěných ubikací rozmístěných po různu okolo. Malé jednoduché budky pro strážce, chlívky pro prasata a krávy, k tomu suché záchodky a truhlárna a pak už jen plot z ostnatého drátu, který ohrazuje všechny budovy dohromady.

B jako břinkot příborů, který na pár vteřin vše přehlušuje, než se zajatci v jídelně chápou vidliček či lžic a pouštějí se do jídla.

B jako bříza, okolo které chodíš přes dvůr na nucené práce. Má špinavě bílý kmen a teď už dočista zlatožluté listí jako barva několika vzorků látek, které jsi míval v obchodě v Trondheimu.

B jako byliny, které nalepil do sešitů a úhledně popsal profesor Ralph Tambs Lyche, první majitel vily na adrese Jonsvannsveien 46, dlouho před tím, než se dům proměnil v základnu Rinnanovy bandy.

B jako budování nového rodinného krbu. B jako batohy a kufry, co se pěchují do auta, a jako březové listy, které

raší z pupenů tohoto jarního dne v Oslu roku 1948. Slunce svítí nad střechami a v jeho paprscích se třpytí krůpěje stékající z okapů. Gerson natahuje ruku po klíce na víku zavazadlového prostoru a všechny pohyby přitom dělá zbytečně uspěchaně, nemusejí stihnout nic jiného než před setměním dojet do Trondheimu. Jannicke si na chodníku sedla na bobek a chystá se sebrat kámen a strčit si ho do úst, když ji Ellen zvedá a silou jí ho z ručičky páčí, třebaže se dcerka brání a pokouší se z Ellenina sevření vykrotit. Vzápětí se rozječí: *Můj! Můj! Můj!*, zatímco Ellen ji usazuje na zadní sedadlo a Gerson si sedá za volant.

Zbývající nábytek vynesli toho rána před dům a nechali odvézt nákladním vozem. O stěhování se rozhodlo před několika měsíci. Nejprve v podobě malých náznaků, kdykoli Gerson mluvil po telefonu s matkou, Marie dokázala vloudit do hovoru pár vět o tom, že by potřebovala v obchodě pomoci. Že toho je na ni samotnou moc. Pak je jednou navštívila. Přijela do Osla vlakem, Gerson ji čekal na nástupišti, viděl, jak vystupuje v botách na vysokých podpatcích a v klobouku tak širokém, že škrtl o rám dveří, když jimi procházela. Zamávala mu a přitom uhnula cizímu muži, který jí nesl kufr. Matka takhle chodívala vždycky, vždycky tak slušivě a elegantně oblečená, že samotná představa, že by si něco měla sama nést, by se vzpírala přirozenosti, takže Gerson jen nehnutě s údivem přihlížel, jak matka líbá muže za odměnu na tvář a pak mu mává na rozloučenou. Nato se bez jediného náznaku, že by si kufr vzala sama, otočila k němu, a tak musel přistoupit a chopit se ho. *Stejně bych to samosebou udělal*, pomyslel si, ale přesto mu vadilo, s jakou samozřejmostí to matka bere. Ale skouzl to. Usmál se a krátce jí odpovídal podle jejích očekávání, protože i když se ho ptala, jak se má, nezajímala ji jiná odpověď než stručné *dobře*. Nechtěla

slyšet o tom, jak obtížně si sháněl práci, o tom, jak převratnou změnu v jeho životě znamenalo narození dcery Jannicke nebo jak mu válka ukradla budoucnost právě v okamžiku, kdy měl začít žít jako dospělý. Matka se stará jen o své záležitosti, odjakživa, myslí si Gerson a vybavuje si, jak se Ellen rozesmála, když jí poprvé vyprávěl o svých letních prázdninách v dětství. Jak ho i s Jacobem poslali na několik týdnů úplně samotné do nějakého penzionu, i když jim nebylo víc než deset dvanáct let, protože rodiče museli pracovat v obchodě.

Sotva vešla Marie u Ellen a Gersona do dveří, hned spustila o tom, jak je jejich byt malý a těsný. Gerson viděl, jak to manželku zarazilo, jak jí úsměv na tváři ztuhl, protože Ellen to samozřejmě vnímala stejně, jelikož byla dcera továrníka a pocházela z bohaté rodiny.

„My se samozřejmě přestěhujeme, mami. Koupili jsme si na Holmenu pozemek, a jen co se ten řadový dům dostaví, tak se přestěhujeme,“ řekl Gerson a vzal od ní kabát.

„Právě o tom si s vámi chci promluvit,“ prohlásila Marie a zamířila do jídelny. „Našla jsem pro vás dům. V Trondheimu, nedaleko centra. Dům se zahradou a s toaletou v bytě, ne na chodbě tak jako tady. Rodinný dům, Gersone, a pro tebe mám práci v Paris–Wien.“

Matka se otočila k Ellen sedící s Jannicke na klíně. Začala jí vyprávět o obchodě, o všech šatech, látkách, kloboucích a kabátech, které si Ellen samozřejmě bude moct půjčovat domů, když bude chtít.

O historii domu neřekla nic. Teprve když o pár týdnů později volala Gersonovi, zmínila se o tom ke konci rozhovoru, těsně před tím, než zavěsili, jako by se jednalo o nejvšednější záležitost na světě.

„A mimochodem. Ten dům obývala za války pár let Rinnanova banda.“